

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд

„СИСТЕМНИ ОТНОШЕНИЯ И ТЕРМИНОЛОГИЯ (ВЪЗ ОСНОВА НА ЮРИДИЧЕСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ) В НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИТЕ НАУКИ“

от докторанта Деян Драганов

за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ в професионално направление 2.1. Филология и научна специалност „Български език – лексикология“

Научен ръководител:
проф. д-р Надежда Сталянова

Деян Драганов е възпитаник на Юридическия факултет на Софийския университет, където в 2021 г. придобива образователната степен „магистър по право“; в същата година получава юридическа правоспособност, а на следващата издържа адвокатски изпит, което му дава възможност да работи като юрисконсулт.

Непосредствено след завършването на юридическото си образование Деян Драганов печели конкурс за редовен докторант по българска лексикология в Катедрата по български език на Факултета по славянски филологии с научен ръководител проф. д-р Надежда Сталянова. За времето на докторантурата Деян Драганов участва активно в научния живот на катедрата, като успява да се представи с доклади на три конференции (едната от тях в чужбина), да публикува шест статии по темата на дисертацията си и две рецензии в сп. „Съвременна лингвистика“. Междувременно придобива и академичен преподавателски опит, като води семинарни занятия по езикова култура и лексикология на студенти от различни специалности: българска и славянска филология, скандинавистика, история, журналистика, география.

Професионалният опит на Деян Драганов в областта на правото като юрисконсулт и администратор (сътрудник към отдел „Образование, социални дейности, култура, спорт и логистика“ в общини в София и Карнобат и в 46-тото и 47-мото народно събрание в ресор „Право, образование и култура“) е тясно свързан с неговия интерес към правната

терминология и подпомага работата по дисертационния му труд. На пръв поглед трудно съвместимо с дейността му на юрист и общественик, образованието му по „Филмова и телевизионна режисура“ и „Кинодраматургия“ му позволява да развие организаторските си умения чрез създаване и изпълнение на сценарии за публични събития (официални церемонии и празници, чествания, научни и културни форуми и мн. др.).

От друга страна, работата на Деян Драганов като преподавател по български език и литература в школата „Учител.com“, заедно с академичната му преподавателска дейност, изостря вниманието му към практическите проблеми на езикознанието.

Така се стига до избора на интердисциплинарната тема на дисертацията, насочен и подпомогнат от научната му ръководителка проф. д-р Надежда Сталянова. Темата „СИСТЕМНИ ОТНОШЕНИЯ И ТЕРМИНОЛОГИЯ (ВЪЗ ОСНОВА НА ЮРИДИЧЕСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ) В НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИТЕ НАУКИ“ е особено актуална във връзка с решаващата роля на правните науки в съвременните европейски демокрации и в страната ни като част от тях, а освен това е практически непроучена от гледна точка на лексикологията. Тя е сериозно предизвикателство за всеки изследовател, тъй като изисква задълбочени познания в областта на правото, лингвистиката, логиката и етиката – предизвикателство, с което докторантът се е справил отлично благодарение на своите лични качества и, разбира се, подкрепата на проф. д-р Надежда Сталянова.

Структурата на дисертационния текст е съобразена с изискванията на жанра: увод, три глави, изводи, описание на приносите, заключение и библиография, в която са цитирани около 80 заглавия (главно на български, но също на руски и английски език). Работата с общ обем от 179 страници има характер на цялостно изследване по темата, заявена в заглавието, което говори за целенасочено положен изследователски труд.

Краткият увод (с. 5–6) изяснява мотивацията за разработването на темата – да се разреши проблемът, възникващ при прехода от понятийно-логическия към езиковия аспект при разглеждането на юридическата терминология, т.е. да се запълни празнината в номинативния процес, представен в юридическата литература едностранчиво. Целта на изследването – да се изгради цялостна представа за терминологията на

наказателноправните науки – е ясно формулирана; също така ясно и изчерпателно са експлицирани задачите за постигането на поставената цел.

В първата глава („Основни теоретични положения“, с. 7–48) се полага теоретико-методологичната рамка на собственото емпирично изследване. Още в тази глава се очертава стремежът на Деян Драганов към систематичност, логическа последователност и прегледност: тук, както и в останалите две глави, съдържанието е групирено в раздели, посветени на най-важните подтеми, а от своя страна всяка от подтемите е представена в детайли, отново последователно разпределени, подредени и съответно номерирани. По този начин структурата на цялото се проектира в подструктурите на частите и създава впечатление за тезаурус.

Първият раздел въвежда основните източници на терминологията в общотеоретичен, юридически и филологически смисъл, вторият дискутира изследователската методология, за чиято база обосновано е приет експериментално-аксиологическият метод. Третият раздел е посветен на основните характеристики на наказателноправната терминология, като се разглеждат нейните филологически, юридически и логически аспекти.

Обобщавайки термините като лингвистични единици, Деян Драганов представя три изисквания, които да приложи към наказателноправната терминология в своите емпирични изследвания (с. 38–40): нормативност, системност и лексикална специализираност. Във връзка с нормативността се обсъжда невъзможността наказателноправната терминология да покрие напълно изискването за еднозначност, а приведените примери разкриват, че точността също има относителен характер (с. 39). От съществено значение е, подчертава авторът, че юридическият подстил, в чиито рамки се реализира наказателноправната лексика, е част от общоупотребимия български език, а от своя страна редица правни термини представляват терминологизирани общоупотребими думи, понятни и на неспециалистите в областта на правото.

Юридическите и логическите качества на наказателноправните термини също са обобщени чрез основни техни особености, които са разяснени въз основа на многобройни убедителни примери (с. 48).

В тази глава, изясняваща теоретико-методологичната база на дисертационното изследване, авторът проявява зрелостта на завършен изследовател: добро познаване на водещите теоретични постановки по темата в българската и в чуждоезичната литература, задълбочено вникване в концептуалните тънкости на лингвистичните, правните, логическите и етическите аспекти на наказателноправната терминология, умение да заявява собствено отношение към спорните проблеми и да обвързва теорията с практиката чрез грижливо подбрани примери от ексцерпирани юридически източници.

Втората глава („Терминологията на наказателноправните науки“, с. 49–122) отново е систематизирана в няколко раздела: В първия раздел („Приложно поле на наказателноправните науки“, с. 49–59) особено интересна е дискусиата относно принадлежността на наказателноправните термини към определени лексикално-граматични класове, познати като части на речта. Авторът излага вижданията на двете най-изявени изследователки на терминологията у нас – Мария Попова и Лилия Манолова, приемайки становището на първата от тях, че глаголите, включително и причастията като нелични глаголни форми, не са термини, макар че фиксират законови хипотези (с. 64).

Вторият раздел („Развитие и образуване на наказателноправната терминология“, с. 73–96) се спира на историческо развитие на тази терминология, като изчерпателно са разгледани четири епохи: средновековен период, османски, новобългарски, социалистически и съвременен.

Представяйки начините на образуване на наказателноправните термини, авторът съчетава концепциите на Мария Попова и на Лилия Манолова за терминообразуването, но отново обосновано приема за алгоритъм на по-нататъшното си изследване вижданията на Мария Попова. Приносен характер има проследяването на тенденциите в съвременното развитие на наказателноправната терминология в материален и процесуален аспект.

Третият раздел предлага подробна класификация на наказателноправните термини въз основа на няколко юридически критерия (с. 96–100).

Връзката на наказателноправната терминология с терминологията на други науки е разработена в четвъртия раздел (с. 101–122), където въз основа на изобилие от примери са представени термини от съдебната медицина, съдебната психиатрия, фармакологията,

токсикологията и компютърните науки; обект на подробно описание е и терминологията в практиката на полицейските органи.

Дискутирайки връзката между наказателно правните термини и термините на други науки, авторът надхвърля простото изреждане: той коментира съдържанието и обема на понятията, изразени чрез термините, следвайки тяхната логическа йерархия. Например отбелязва, че понятията „вменяемост / намалена вменяемост / невменяемост“ са родови спрямо видовете „частична / временна невменяемост“ (с. 104) и обяснява ретерминологизацията на „вменяемост“: този термин изначално е правно понятие, което служи на две научни области (с. 110). Интересна е съпоставката между формално твърде близките термини „обществено опасно действие“ (в съдебната психиатрия) и общественоопасно деяние (в наказателното право) (с. 111). Семантиката на термините, назоваващи наркотични вещества, е подложена на компонентен анализ (макар че аналитичната процедура не е назована така), представен в таблицата на с. 114. По подобен начин, в 4 семантични групи, са обобщени наказателноправните дефиниции на значим брой материалноправни и процесуалноправни термини, назоваващи престъпления в кибернетичното пространство (в таблицата на с. 117)

Третата глава („Системни отношения и вариативност“, с 123–172) започва с дефиниране на метатермина системност, но обсъждането на този базисен за направлението на структурализма термин е въз основа на съвременни автори. Бих препоръчала позоваването на Сосюровото разбиране за система и структура да бъде по самия Сосюров „Курс по обща лингвистика“, преведен на български в 1992 г. и наличен в библиотеките, а не по коментарите за него от Ваня Зидарова. Когато дискутира теоретичната основа на терминологичната системност обаче, Деян Драганов съвсем естествено се опира върху специализирания труд на Мария Попова, обобщавайки видовете системни отношения в таблица (С. 125), за да пристъпи към връзката между системност и вариантност (с. 125).

Вторият раздел изхожда от понятийно-семантичните отношения между терминологичните единици във връзка с тяхното формалноезиково изразяване, за да пристъпи към обяснение на на импликационната и класификационната системност и да приложи тези типове системни отношения към наказателноправната терминология. Описвайки асоциативната импликационна системност, Деян Драганов се опира върху

метода на падежната граматика, доколкото този метод се съчетава успешно с експериенциално-аксиологичния метод, приет за основа на дисертационното изследване и формулиран още в първата глава: и двата метода се отнасят до понятийното съдържание на термините. Докато обаче експериенциално-аксиологичният метод е приложим за логическото равнище, методът на падежната граматика е удобен при описанието на синтактичното равнище (с. 131). Примерите, приведени в текста, включително от историята на наказателноправната терминология (с. 133), са адекватно подбрани и убедителни. При описанието на класификационна системност авторът правилно отбелязва, че при разрастването ѝ род, вид и клас няма да са достатъчни, а ще са нужни класификационни макроструктури, които да подредят системата (с. 139). За представянето на формалната (лексико-граматична) системност се въвежда понятието за семантично поле в наказателноправната терминология. Примерите за термини, образуващи семантично поле, се редуват с контрапримери, за да се стигне до емпиричната констатация, че при по-голямата част от наказателноправните термини има съвпадение между класификационната и формалната системност, доколкото при отношенията вид-род видовете термини показват формално сходство с родовия термин (с. 143). В третия раздел се дискутира вътрешната и външната системност, при което се обсъждат случаите на терминологизация, детерминологизация и ретерминологизация. Четвъртият раздел анализира лексикалната вариантност в системните отношения на наказателноправните термини, като се обсъждат както на най-типичните случаи, като омонимия и синонимия, така и на по-специфични явления, като еврисемията – един непроучен аспект на терминознанието. Що се отнася до амбисемията – свойството на термина да функционира с различен семантичен обем (резултат от екстралингвистични фактори), макар че тук заема своето „легално“ място като лексикологичен проблем, нека си припомним, че за амбисемия става дума още във втората глава на дисертацията. Не смятам обаче, че словообразователната вариативност, разгледана в частта за синонимията, изпълнява условията за лексикално вариране, тъй като – поне според по-голямата част от примерите, приведени на с. 171 – става дума за словоформи от различни лексикално-граматични класове (части на речта).

Изводите (173) и заключението (с. 175) съдържат обобщения, които отразяват вярно резултатите от направените изследвания.

Приносите на дисертационния труд са описани изчерпателно и коректно от автора. Не са много дисертациите, в които въвеждащото обстоятелствено пояснение „за първи път“ да е наистина оправдано, както в изследването на Деян Драганов. Бих желала да акцентирам върху последния принос от списъка на с. 174, който обхваща лингвистичния аспект на дисертацията: за първи път се проследява взаимната обусловеност между системата на наказателноправните науки от юридическа гледна точка и системността като езиково явление.

По темата на дисертацията са представени шест публикации в специализирани научни издания (списанията „Съвременна лингвистика“, „Българска реч“ и в реферираното издание „Чуждоезиково обучение“), чрез които Деян Драганов заявява присъствието си между специалистите, анализиращи правната терминология.

Авторефератът в обем от 33 страници отразява вярно съдържанието на дисертацията.

Позовавайки се на казаното дотук, бих желала да подчертая, че дисертационният труд „СИСТЕМНИ ОТНОШЕНИЯ И ТЕРМИНОЛОГИЯ (ВЪЗ ОСНОВА НА ЮРИДИЧЕСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ) В НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИТЕ НАУКИ“ отговаря на всички законови и научни изисквания за получаване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Български език – лексикология“, което ми дава основание убедено да гласувам за присъждане на тази степен на Деян Драганов, както и да апелирам към останалите членове на научното жури да дадат положителен вот.

9.10.2025 г.

/проф. д.ф.н. Юлияна Стоянова/